

نگرانی‌های اقتصادی زوجین، مانع اصلی فرزندآوری است

25 شهریور 1404

جمعیت يك موضوع ملي است و جناحي و سياسي نيست. افزایش جمعیت باید در کنار سیاست‌های مهاجرت و خروج جمعیت جوان از کشور بررسی شود

نتایج پیمایش ملي «تمایلات و رفتار فرزندآوری ایرانیان» نشان داد که مسائل اقتصادی و نگرانی زوجین از تامین آتیه فرزندان، مهم‌ترین موانع برای اقدام به فرزندآوری یا داشتن تعداد فرزندان بیش تر است.

این پیمایش، زمستان پارسال با بودجه وزارت بهداشت و توسط پژوهشکده فرهنگ جهاد دانشگاهی و با طرح پرسش درباره تمایل فعلی یا آتی جامعه ایرانی به فرزندآوری، دلایل تمایل یا عدم تمایل به فرزندآوری، الگوی تعداد فرزندان و ارزیابی مردم از سیاست‌های تشویقی فرزندآوری انجام شد.

جمعیت نمونه این پیمایش، 2500 زن متأهل در گروه سنی 15 تا 49 سال و مرد متأهل دارای همسر در گروه سنی 15 تا 49 سال از شهرها و روستاهای سراسر کشور بودند.

48.5 درصد از پاسخ‌دهندگان، زن و 51.5 درصد مرد، میانگین سنی پاسخگویان 36.5 سال، میانگین سن هنگام ازدواج 22.6 سال و میانگین سن اولین فرزندآوری 25.4 سال بود. 84.9 درصد پاسخگویان با میانگین 1.7 فرزند، 22.3 درصد دارای تجربه سقط جنین بودند و 60.2 درصد پاسخگویان از روش‌های پیشگیری از بارداری استفاده می‌کردند. 54.8 درصد پاسخگویان، شاغل و 38.7 درصد خانه‌دار، 42.2 درصد ساکن مراکز استان‌ها، 35.8 درصد ساکن سایر شهرها و 22 درصد ساکن روستاها بودند. 29.4 درصد از پاسخگویان، وضع مالی خود را بد، 54 درصد متوسط و 16.4 درصد خوب ارزیابی کردند.

1.4 درصد از پاسخگویان، زندگی بدون فرزند را مطلوب می‌دانستند، 6.5 درصد با يك فرزند و 33.5 درصد با دو فرزند موافق بودند اما بیش از 58 درصد پاسخگویان، با فرزند سوم و چهارم و حتی بیش از 5 فرزند موافق بودند. 22.3 درصد از پاسخگویان، در حال حاضر تمایل به فرزندآوری داشتند در حالی که در پیمایش مشابه در سال 1395 این عدد، 31.8 درصد بود 77.7 درصد از پاسخگویان در پیمایش پارسال اعلام کردند که در حال حاضر تمایل به فرزندآوری ندارند و 52.1 درصد هم بابت فرزندآوری در زمان آتی بی‌رغبت بودند.

تمایل به والد بودن، علاقه به بچه، تمایل به خانواده پرجمعیت، تحکیم پیوند خانوادگی و زندگی زناشویی، سن مناسب برای فرزندآوری، رعایت توصیه‌های دینی و مذهبی درباره فرزندآوری، تعداد ناکافی

فرزندان، تشویق و اصرار اطرافیان، استفاده از امتیازات طرح فرزندآوری و سیاست‌های تشویقی دولت، تمایل به داشتن فرزند پسر یا دختر، نداشتن فرزند، تمایل به فرزند دیگر به دلیل ازدواج مجدد و فوت فرزند، سوالاتی بود که از پاسخگویان مایل به فرزندآوری پرسیده شد و این گروه، میل به والد شدن (95.3 درصد) علاقه به بچه (94.7 درصد) تمایل به خانواده پرجمعیت (86.1 درصد) و تاثیر فرزندآوری در تحکیم پیوند زناشویی (85.8 درصد) را به عنوان مهم‌ترین دلایل فرزندآوری برشمردند اما توصیه‌های دینی به فرزندآوری (78.2 درصد) و تعداد ناکافی فرزندان (74.8 درصد) در اولویت‌های بعدی قرار داشت.

در این پیمایش، از گروهی هم که تمایل به فرزندآوری نداشتند، سوالات مرتبط با این بی‌ رغبتی پرسیده شد. نگرانی بابت تامین آینده فرزندان جدید، افزایش مشکلات اقتصادی زندگی با آمدن فرزند جدید، درآمد ناکافی برای فرزند جدید، فقدان مسکن و فضای مناسب برای فرزند جدید، تعداد کافی فرزندان، ناتوانی روحی و روانی برای فرزندآوری، تمایل به رعایت فاصله سنی مناسب بین فرزندان، ناسازگاری شرایط شغلی فعلی با فرزندآوری، بی‌ رغبتی یکی از زوجین به فرزندآوری، سن نامناسب برای بارداری، سن کم آخرین فرزند، ناتوانی از تربیت فرزند، مشکلات جسمی در زایمان قبلی، ترس از زایمان، افزایش مشکلات خانوادگی به دنبال داشتن فرزند، مشکل ادامه تحصیل به دنبال فرزندآوری، مخالفت اطرافیان با فرزندآوری، برهم خوردن تناسب اندام با زایمان، منع بارداری به دلیل توصیه‌های پزشکی، ترس از بچه‌دار شدن به دلیل بیماری ارثی و نقص عضو مادرزادی در خانواده، بی‌ میلی به بچه، تازگی ازدواج، بی‌ میلی به مادر بودن، احتمال متارکه و نگرانی از کاهش توجه همسر به دنبال فرزندآوری، سوالاتی بود که از گروه بی‌ رغبت به فرزندآوری پرسیده شد.

4 سوال اول این فهرست، ارتباط مستقیم با مسائل اقتصادی و وضع معیشتی خانواده داشت که 87.4 درصد از این گروه به دلیل نگرانی از تامین آینده فرزندان جدید، 80.9 درصد به دلیل افزایش مشکلات اقتصادی، 78.9 درصد به دلیل درآمد ناکافی و 73.4 درصد به دلیل فقدان مسکن و فضای مناسب، یا قید فرزندآوری را زده بودند یا نمی‌خواستند فرزند جدید داشته باشند. در این فهرست، غیر از حدود 14 درصد پاسخگویان که بی‌ رغبتی به بچه و بی‌ رغبتی به مادر بودن را به عنوان عدم تمایل به فرزندآوری ذکر کرده بودند، فراوانی باقی پاسخ‌ها نسبت به نتایج سوال مشابه در پیمایش سال 1395 افزایش معناداری داشت.

بخش دیگری از پیمایش، سوال درباره تاثیر سیاست‌های تشویقی بر تمایل به فرزندآوری بود که 73.9 درصد پاسخگویان، تاثیر این سیاست‌ها را کم و 18 درصد، زیاد اعلام کرده بودند.

در بخش دیگری از نشست تخصصی بررسی نتایج این پیمایش که در وزارت بهداشت برگزار شد، علی حاتمی؛ عضو هیات علمی پژوهشکده فرهنگ جهاد دانشگاهی با تحلیل پاسخ‌های این پیمایش ملی، ضمن نگاهی به جایگاه جمعیت در برنامه‌های 5 ساله توسعه اقتصادی که از سال 1368 آغاز شده، اشاره داشت که در برنامه هفتم توسعه که قرار است در فاصله سال 1403 تا 1407 اجرا شود، با توجه به نرخ باروری به ازای هر زن در حال حاضر، مقرر شده که الگوی صحیح همسرگزینی ترویج شده، میانگین سن ازدواج کاهش یابد، میزان باروری کل به 2.5 فرزند برای هر زن برسد، سقط غیرقانونی جنین 30 درصد کاهش یابد و همچنین افزایش ازدواج و کاهش طلاق هم محقق شود تا در نهایت، رشد جمعیت از روند کاهشی به حالت صعودی بازگردد.

این کارشناس با نگاهی به اعداد به دست آمده از پیمایش ملی زمستان 1403 نشان داد که در حال حاضر 22.3 درصد پاسخگویان مایل به فرزندآوری بوده و 77.7 درصد تمایل به فرزند ندارند و همچنین 40.9 درصد از پاسخگویان می‌خواهند که در آینده بچه‌دار شوند ولی 52.1 درصد حتی در آینده هم تمایل به فرزندآوری ندارند. این کارشناس در بخش دیگری از تحلیل خود، نگاهی به ارتباط محل سکونت و وضع معیشتی پاسخگویان مایل به فرزندآوری داشت و مبتنی بر پاسخ‌ها نشان داد که تمایل به فرزندآوری، چه در زمان حال و چه در آینده، در ساکنان روستاها (59.5 درصد) بیش از ساکنان شهرها (53.5 درصد) و مراکز استان‌هاست (51.8 درصد) و همچنین تمایل حال یا آینده فرزندآوری در افراد با وضعیت مالی خوب (57.5 درصد) بیش از افراد با وضعیت مالی متوسط (54.1 درصد) و وضعیت مالی ضعیف (52.4 درصد) است.

مرکز مشاوره حال خوب - دکتر رویا درویش پیشه

حاتمی در بخش دیگری از تحلیل خود، تایید کرد که موانع فرزندآوری، عاملی موثر در کاهش تعداد فرزندان خانواده‌ها بوده چنانکه میانگین تعداد فرزندان دلخواه برای تمام پاسخگویان (چه مایل به فرزندآوری و چه بی‌رغبت به فرزندآوری) 2-3 فرزند بوده اما میانگین تعداد فرزندان زنده به دنیا آمده 1.8 فرزند است که اختلاف 1.4 فرزند، شکافی حاکی از وجود موانع در مسیر تحقق تمایل افراد به داشتن تعداد فرزندان مطلوب می‌شود چنانکه 58.4 درصد پاسخگویان در این پیمایش، تمایل به داشتن 3 فرزند و بیشتر داشته اما فقط 20.7 درصدشان در واقعیت صاحب 3 فرزند یا بیشتر هستند و همچنین 64.2 درصد پاسخگویان، خانواده کوچک با یک یا دو فرزند دارند در حالی که این تعداد فرزند، فقط برای 40 درصد پاسخگویان مطلوب بوده با اینکه مایل به فرزندآوری بیشتر بوده‌اند علاوه بر اینکه از جمع 15.1 درصدی پاسخگویانی که فرزند نداشته‌اند، فقط 1.4 درصدشان راضی به این وضع بوده‌اند و احتمالاً موانع اقتصادی، پزشکی یا اجتماعی باعث شده که 13.7 درصد افراد بدون فرزند، نتوانند دارای فرزند باشند. تحلیل این کارشناس این بود که با توجه به اولویت مسائل اقتصادی و مسکن به عنوان موانع پایه‌ای و شرط لازم در اقدام برای فرزندآوری، احساس ناامنی بابت وضعیت اقتصادی و مسکن، مانعی در تصمیم به فرزندآوری است و این موانع در مقایسه با سایر مولفه‌ها همچون ادامه تحصیل یا تازگی ازدواج باید در اولویت سیاستگذاری دولت‌ها باشد مگر آنکه افراد به دلیل بی‌علاقگی به فرزندآوری یا مشکلات پزشکی حتی در صورت فراهم شدن تمام شرایط هم از فرزندآوری صرف‌نظر کنند.

این کارشناس در بخش دیگری از تحلیل خود تاکید داشت که انگیزه درونی (عاطفی) قوی‌ترین عامل در فرزندآوری است در حالی که مشوق‌های بیرونی شامل استفاده از امتیازات و تشویق اطرافیان و توصیه‌های دینی به فرزندآوری در مقابل بی‌رغبتی درونی به فرزندآوری، تاثیری در تغییر تصمیم زوجین نخواهد داشت. در حالی که طبق آمارهای رسمی در بازه 13 ساله در فاصله سال‌های 1390 تا پایان 1403، تعداد موالید زنده در کل کشور، از یک میلیون و 382 هزار و 8 تولد (1390) به 979 هزار و 928 تولد زنده (1403) رسیده، حاتمی گفت که روند تولدهای ایران، با سرعتی بیش از پیش‌بینی‌ها رو به

کاهش است چون مجموع موالید سال 1403 حدود 14 درصد کمتر از پیش‌بینی «چشم‌انداز جمعیت جهان 2024» است چنانکه این پیش‌بینی جهانی تخمین می‌زد که تعداد تولدهای ایران تا سال 2050 میلادی به کمتر از یک میلیون نفر نرسد و حالا 25 سال پیش از تحقق این تخمین، تعداد تولدهای ایران به کمتر از یک میلیون نفر رسیده است.

رسول صادقی؛ رئیس موسسه تحقیقات جمعیت کشور و عضو هیات علمی دانشگاه تهران، از دیگر مهمانان این نشست تخصصی بود که در صحبت‌های خود با نگاهی به نتایج این پیمایش ملی گفت: «جمعیت يك موضوع ملي است و جناحي و سياسي نیست. افزایش جمعیت باید در کنار سیاست‌های مهاجرت و خروج جمعیت جوان از کشور بررسی شود علاوه بر اینکه هر ساله، آمار بالایی از تصادفات منجر به مرگ داریم که قربانی این تصادفات، جمعیت جوان و نیروی مولد و پتانسیل افزایش جمعیت است. تغییرات باروری در ایران خیلی سریع بوده چون در بسیاری از کشورها، 150 تا 200 سال طول کشید تا زیر سطح جایگزینی در باروری برسند ولی در ایران فقط ظرف 11 سال نرخ باروری کل از 5 به 2.5 فرزند برای هر زن رسیده که البته سرعت تغییرات فرهنگی اجتماعی و ارزشی هم در ایران بسیار سریع بوده است. البته طبق نتایج این پیمایش، تمایل به فرزندآوری نسبت به سال 95 بیشتر شده اما فراوانی پاسخ‌ها درباره تمایل به فرزندآوری در حال حاضر، نسبت به سال 95 کاهش دارد.»

این کارشناس در بخش دیگری از صحبت خود گفت: «نگرانی نسبت به وضعیت آینده کشور، در بخش مهاجرت خود را نشان می‌دهد و بنابراین سیاستگذاران باید برای کاهش نگرانی و ناامنی نسبت به وضعیت جامعه اقدام کنند چون با افزایش امید اجتماعی، مهاجرت کم می‌شود و به دنبال آن، نرخ باروری افزایش خواهد یافت. سیاست‌های حمایتی هم باید ثبات داشته باشد چون بی‌ثباتی سیاست‌ها اعتماد عمومی را کاهش می‌دهد. حفظ کیان خانواده باید روح حاکم بر سیاست‌ها باشد در حالی که اکنون این طور نیست. دریافت حس حمایت از قانون با دریافت حس اجبار خیلی فرق دارد. چند درصد قوانین در کشور محقق می‌شود؟ خیلی اوقات قوانین به جای آنکه مبتنی بر واقعیت باشد، مبتنی بر آمال

است و مثلاً با وجود آنکه آمار طلاق رو به افزایش و آمار ازدواج رو به کاهش است، ولی برای کاهش طلاق برنامه و قانون می‌گذاریم در حالی که در جامعه، خلاف این وضع در حال وقوع است. سیاست‌هایی موفق است که محیط دوستدار خانواده ایجاد کند و البته ایجاد چنین محیطی هم فقط وظیفه وزارت بهداشت نیست بلکه تمام نهادها باید در ایجاد این فضا مشارکت کنند.»

حسین کرمانپور؛ رییس مرکز اطلاع‌رسانی وزارت بهداشت از دیگر سخنرانان این نشست تخصصی بود و در توضیح اهمیت یافته‌های این پیمایش ملی گفت: «نهاد خانواده تضعیف شده و باید تقویت شود. تبلیغات بی‌سلیقه با عکس و بیل‌بورد در محیط عمومی، گاهی ضدتبلیغ است که حتی اثر مثبت هم ندارد. نکته مثبت این پیمایش این است که 55 درصد از پاسخگویان تمایل به فرزندآوری دارند و حتی تعدادی‌شان تمایل به فرزند دوم و سوم دارند و این یک فرصت مغتنم است و وای به حال کسی که این فرصت مغتنم را از دست بدهد. اگر چه که تاثیر وزارت بهداشت در این زمینه کمتر از 20 درصد است و بقیه دستگاه‌ها باید برای تقویت نهاد خانواده طراحی کنند و مردم به حمایت اقتصادی دولت امیدوار شوند. تغییر رویکرد اطلاع‌رسانی از توصیه مستقیم به اقناع اجتماعی خیلی مهم است اما چطور می‌شود اقناع اجتماعی ایجاد کرد؟ اقناع اجتماعی، باید از توصیه مستقیم به روایت‌های انسانی و تجربه مثبت خانواده‌های دارای چند فرزند تغییر کند.»

امیرحسین بانکی‌پور، نماینده اصفهان و از نویسندگان قانون جوانی جمعیت در مجلس و از مهمانان این نشست تخصصی، درحالی که اشاره داشت که صبح دوشنبه، جلسه‌ای با موضوع جمعیت و با حضور مسوولان وزارت رفاه در کمیسیون فرهنگی مجلس برگزار شده، در نگاهی به پیام‌های مثبت این پیمایش گفت: «58.4 درصد پاسخگویان تمایل به 3 تا 5 فرزند دارند و گرایش به تک‌فرزندی رو به کاهش رفته است، بنابراین در طول سه سال اجرای قانون جوانی جمعیت، گفتمان جمعیت را جا انداخته‌ایم. سیاست‌های تشویقی به عنوان یکی از 5 عامل اصلی تمایل به فرزندآوری هم تاثیر مثبت داشته چنان‌که تا امروز و ظرف این 3 سال 84 درصد متقاضیان وام ازدواج و فرزندآوری، وام‌شان را گرفته‌اند اگرچه که هنوز بیش از 500 هزار نفر از متقاضیان در صف دریافت وام هستند ولی 2.5 میلیون نفر هم وام‌شان را دریافت کرده‌اند و امروز، رقم وام ازدواج و فرزندآوری 10 الی 12 برابر رقم پیش از اجرای قانون جوانی جمعیت است. 500 هزار مادر، خودرو دریافت کرده‌اند و به 100 هزار نفر هم زمین واگذار شده است. بیش از 94 درصد پاسخگویان گفته‌اند که بچه دوست دارند و بنابراین، خانواده محوری از فرهنگ ما دور نشده و مدرنیته نتوانسته این ارزش‌ها را از ما بگیرد.

وی ادامه داد: قانون جوانی جمعیت، قانون فرزندآوری نیست بلکه قانون رفع موانع فرزندآوری است، چون ازدواج و فرزندآوری يك تصمیم فردي است. البته این پیمایش، زمستان پارسال و در شرایطی انجام شده که قیمت دلار رو به افزایش و جامعه دستخوش التهاب بود و بنابراین زمان مناسبی برای طرح پرسش درباره تمایل یا عدم تمایل به فرزندآوری نبود. با این حال، طی این 3 سال هنوز 50 درصد قانون هم اجرا نشده و تغییر فرهنگی در جامعه هم به سرعت امکانپذیر نیست، ولی در سال 1402 در 15 استان نرخ باروری افزایشی بوده و تمایل مردم به 3 تا 5 فرزند هم بیشتر شده و حتی الگوی 3 تا 5 فرزند در تولدها هم افزایش داشته چنانکه در فاصله سالهای 1401 تا پایان 1403 الگوی زایمان 3 فرزند تا 6 درصد، فرزند چهارم تا 35 درصد و فرزند پنجم بیش از 70 درصد رشد داشته است.»

بانکی‌پور در تشریح دلیل کاهش نرخ فرزندآوری در فاصله سالهای 1394 تا 1403 هم گفت: «بارها گفته شد که تعداد موالید کم شده چون دولت‌ها کارشان را درست انجام ندادند یا قانون جوانی جمعیت، قانون درستی نبوده. آمارها به ما نشان می‌دهد که تا سال 1394 رشد موالید داشتیم ولی از این سال، آمار ولادت کاهش داشته درحالی که در این مدت، سیاست‌ها تغییر نکرده و این کاهش، ربطی به قانونگذاری و سیاستگذاری ندارد. وقتی از نرخ باروری در گروه سنی 15 تا 49 سال صحبت می‌کنیم باید ببینیم که از سال 94 حدود 87 درصد موالید مربوط به زنان گروه سنی 20 تا 40 سال است چون تعداد زنان گروه سنی 20 تا 40 ساله تا سال 94 افزایش داشته و از سال 94 تعداد این گروه سنی کاهش یافته و بنابراین با کاهش فرزندآوری مواجه شده‌ایم، چنانکه در فاصله سالهای 1402 تا 1403 تعداد زنان 20 تا 40 ساله کشور 307 هزار نفر کاسته شده درحالی که در فاصله سالهای 1401 تا 1402 این کاهش 250 هزار نفر و در فاصله سالهای 1400 تا 1401 این کاهش 210 هزار نفر بوده است.»

گروه اجتماعی روزنامه اعتماد- 6139